HAMDELE

Kur’an’da Hamd:

Rabbimiz kitabına Besmele ve hamdele ile başlar. Kur’an’ın ilk sûresi olan Fâtiha’nın, *“Elhamdülillâhi Rabbi’l-âlemîn”(Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah’a mahsustur.)*[1] âyetiyle başlaması, bize önemli işlerin de Allah’a hamd ile başlamasını öğretir. Nitekim Allah Resûlü (sav) bu hususta şöyle buyurmuştur:

كُلُّ أَمْرٍ ذِى بَالٍ لاَ يُبْدَأُ فِيهِ بِالْحَمْدِ أَقْطَعُ

“Allah’a hamd ile başlanılmayan her önemli iş noksandır/bereketsizdir.”[1]

Fatiha sûresinde Rabbimize nasıl hamdedileceği, nasıl iman edileceği ve nasıl dua edileceği öğretilir. Yine Ebû Hüreyre’nin Resûlullah’tan (sav) naklettiği şu kudsî hadis, bu sûredeki hamd vurgusunu çok güzel anlatır:

" قَالَ اللهُ تَعَالَى: قَسَمْتُ الصَّلَاةَ بَيْنِي وَبَيْنَ عَبْدِي نِصْفَيْنِ، وَلِعَبْدِي مَا سَأَلَ،

Allah-u Teala buyurdu ki; ‘Ben Fatiha'yı kulum ile kendi aramda ikiye böldüm. Kulum için istediği vardır/verilecektir.

فَإِذَا قَالَ الْعَبْدُ: {اَلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ} قَالَ اللهُ تَعَالَى: حَمِدَنِي عَبْدِي،

“Hamd, sadece Âlemlerin Rabbi Allah’adır” dediğinde Allah(c.c.): “ Kulum beni Hamdetti, övdü” der.

وَإِذَا قَالَ: {اَلرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ}، قَالَ اللهُ تَعَالَى: أَثْنَى عَلَيَّ عَبْدِي،

“O Rahmândır, Rahîmdir" dediğinde Allah: Kulum beni, sena etti; yüceltti, der.”

وَإِذَا قَالَ: {مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ}، قَالَ: مَجَّدَنِي عَبْدِي

Kulum: “Hesap gününün sahibi Allah’tır” dediğinde Allah: Celal sıfatlarımla kulum beni yüceltti, der.

فَإِذَا قَالَ: {إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ} قَالَ: هَذَا بَيْنِي وَبَيْنَ عَبْدِي، وَلِعَبْدِي مَا سَأَلَ،

Kulum: “Allah’ım biz yalnız sana ibadet eder ve sadece senden yardım isteriz” dediğinde; Cenabı Allah: “Bu ayet benim ile kulum arasındadır ve kuluma istediği vardır/verilecektir” der.

فَإِذَا قَالَ: {اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ} قَالَ: هَذَا لِعَبْدِي وَلِعَبْدِي مَا سَأَلَ

Kulum: “Rabbimiz! bizi sırat-ı müstekîme / dosdoğru Allah’a giden tevhid inancına göre yaşamayı ve hidayet üzere devamlı olmayı nasip eyle!. Hidayet yolu senin kendilerine nimet ve ihsanlarda bulunduğun has kulların yoludur. Gazabına

---

[1] İbn Mâce, Nikâh, 19.

uğramışların ve Tevhid inancından sapmış olanların yoluna değil", dediğinde, Allah bu ayet kulum içindir ve kuluma istediği verilecektir" der.[2]

İslâm'ın en önemli ibadeti olan namaz, baştan sona Allah'a hamd ifadeleriyle doludur. Zira günde beş vakit namazın her rekâtında tekrarlanan, Fâtiha sûresi ile Yüce Allah'a tam kırk defa hamdedilir. Namaza başlandığında "Sübhâneke Allâhümme ve bihamdik..." duası okunurken, rükûdan kalkıldığında *"Semiallâhu limen hamideh. (Allah, kendisine hamdedeni işitir.)"* derken, Salli-Bârik dualarında *"İnneke hamîdün mecîd"* derken ve namaz sonrasındaki tesbihatta hep Yüce Allah'a hamdedilmektedir.

Yine Kur'an'da Fâtiha'dan başka, En'âm, Kehf ve Sebe' sûrelerinin yanı sıra *"Elhamdülillâh"* ifadesiyle başlayan yirmi üç âyet bulunmaktadır. Bazıları şunlardır:

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الأَرْضِ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي الآخِرَةِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ

"Hamd, göklerde ve yerde bulunanların hepsinin sahibi olan Allah'a mahsustur. Âhirette de hamd O'na mahsustur. O, hikmet sahibidir, (her şeyden) haberi olandır."[3]

وَتَرَى الْمَلاَئِكَةَ حَافِّينَ مِنْ حَوْلِ الْعَرْشِ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ...

"Melekleri, Rablerini hamd ile tesbih ederek arşın etrafını kuşatmış hâlde görürsün."[4]

تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَوَاتُ السَّبْعُ وَالأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلاَّ يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لاَ تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا

"Yedi gök, yer ve bunlarda bulunan her şey O'nu tesbih eder. Her şey O'nu hamd ile tesbih eder. Ne var ki siz, onların tesbihini anlamazsınız."[5]

Hamd'in Anlamı:

Hamd; iyilik, güzellik ve üstünlükle niteleme, övme anlamına gelmekte, âyet ve hadislerde genellikle Yüce Allah'a yönelik şükür, medih, senâ, tazim ve her türlü övgüyü ifade etmektedir.

Genelde "hamd" kelimesi, "şükür" kelimesiyle birlikte kullanılsa da hamd, şükürden daha kapsamlıdır.[8] Her hamd bir şükür olmasına rağmen, her şükür bir hamd sayılamaz. Dolayısıyla hamdeden kimse, aynı zamanda şükretmektedir. Zira bir hadiste şöyle buyrulur.

الحمد رأس الشكر ما شكر الله عبد لا يحمده

"Hamdetmek, şükrün başıdır, Allah'a hamdetmeyen şükür de etmemektedir."[6]

---

[2] Müslim.
[3] Sebe', 34/1.
[4] Zümer, 39/75.
[5] İsra, 17/44.

İhtiva ettiği mânâ itibariyle “senâ” kavramı da hamd ile yakın anlamlıdır. Yaygın kanaat, “senâ”nın hamd, şükür ve medhi içeren bir kavram olduğu yönündedir. Her hamd, medih olsa da her medih, hamd değildir. Hamd, övgüdür, saygıdır, senâdır, medihtir. Hamd, değer bilme, kadir bilme, takdir etmedir. Hamd, yeni bir nimete kavuşma, güzel bir iş yapma veya musibetten kurtulma durumunda, kendisine o nimeti veren, o iyi işi nasip eden veya o musibetten koruyan Allah Teâlâ’yı hatırlama ve yüceliğinin bilincinde olmadır.

Hamd’in İfası:

Dilin hamdi *“Elhamdülillâh”* demek; kalbin hamdi inanmak; azaların hamdi itaat etmek; aklın hamdi tefekkür etmek; hayatın hamdi ise onu Allah yolunda geçirmektir. Ayrıca hamd ve şükür; hak ve hakikat sevgisi ile gönlün dolması hâlidir. Bundan dolayı ahlâka uygun olarak hamdde sevinç ve arzu mânâsı, şükürde ise içten bağlılık ve dostluk mânâsı daha açık bir şekilde bulunur.

Zor Zamanda Hamdetmek:

Hamdetmek, müminin ayrıcalıklı bir vasfıdır. Esas olan, nimetleri veren Allah’a sadece varlık zamanında değil, sıkıntıda, darlıkta ve yoklukta da hamdedebilmektir.

Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuştur:

أول من يدعى إلى الجنة الذين يحمدون الله في السراء و الضراء

“(Kıyamet gününde) cennete ilk çağrılacak olanlar, bolluk zamanında olduğu gibi darlık zamanında da Allah’a hamdedenlerdir.”[7]

******

Büyük sahâbîlerden Ebû Musa el-Eş’arî, Allah Resûlü’nden işittiği Allah ile melekler arasında geçen şu ilginç diyaloğu rivayet eder:

إِذَا مَاتَ وَلَدُ الْعَبْدِ قَالَ اللَّهُ لِمَلاَئِكَتِهِ قَبَضْتُمْ وَلَدَ عَبْدِى .

“Bir kulun çocuğu öldüğü zaman Yüce Allah meleklerine, ‘Kulumun çocuğunu elinden aldınız, öyle mi?’ diye sorar.

فَيَقُولُونَ نَعَمْ .

Onlar da, ‘Evet.’ diye cevap verirler.

فَيَقُولُ قَبَضْتُمْ ثَمَرَةَ فُؤَادِهِ .

Allah Teâlâ, ‘Kulumun gönül meyvesini mi kopardınız?’ diye sorar.

فَيَقُولُونَ نَعَمْ .

Melekler, ‘Evet.’ diye cevap verirler.

فَيَقُولُ مَاذَا قَالَ عَبْدِى

---

[6] Beyhakî, Şuabü’l-îmân, IV, 96.
[7] Hâkim, Müstedrek, II, 706 (1/503).

Yüce Allah tekrar, 'Kulum o zaman ne dedi?' diye sorar.

فَيَقُولُونَ حَمِدَكَ وَاسْتَرْجَعَ.

Melekler, 'Sana hamdetti ve 'İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn.(Biz Allah'tan geldik, Allah'a döneceğiz.)' dedi.' diye cevap verirler.

فَيَقُولُ اللَّهُ ابْنُوا لِعَبْدِى بَيْتًا فِى الْجَنَّةِ وَسَمُّوهُ بَيْتَ الْحَمْدِ

O zaman Allah Teâlâ şöyle buyurur: '(Öyleyse) kulum için cennette bir köşk yapın ve ona 'Hamd Köşkü' adını verin.''[8]

******

Allah Resûlü (sav) hoşuna giden bir şey gördüğü zaman,

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِى بِنِعْمَتِهِ تَتِمُّ الصَّالِحَاتُ

"Hamdolsun Allah'a ki yararlı şeyler O'nun nimetiyle tamamlanır." der; hoşlanmadığı bir şey gördüğünde ise bunu,

الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ

"Her hâlükârda Allah'a hamdolsun."[9] şeklinde ifade ederdi.

<u>Hamdetmenin Fazileti:</u>

Hamd ve şükür, kulluğu ve Yaratan'ın varlığını hissetmeye vesiledir. Kulun yaptığı işi Allah sayesinde yapıldığını hatırlama, O'nun ismini zikrederek ikram sahibine teşekkür etmedir. Bundan dolayı yapılan her iyi, hayırlı ve meşru işe *"Elhamdülillâh"* diyerek başlanmalı, nihayetinde iyi işi nasip edip ve kötü bir sonuçtan koruduğu için Allah Teâlâ'ya tekrar hamd ve şükür edilmelidir. İnsan kendini bu haslete alıştırmalı, karşılaştığı acı tatlı her şeyden dolayı Allah'a hamdi terk etmemelidir. Çünkü bu, insan olmanın ve kulluğun bir gereğidir.

Peygamber Efendimizin (sav) bildirdiğine göre,

مَا أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَى عَبْدٍ نِعْمَةً فَقَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ . إِلاَّ كَانَ الَّذِى أَعْطَاهُ أَفْضَلَ مِمَّا أَخَذَ

"Allah'ın verdiği nimet karşısında kulun "Elhamdülillâh" diyerek hamdetmesi, o nimetten daha da değerlidir."[10]

Bu sebeple insanlığın örnek şahsiyetleri olan peygamberler, Rablerine hep hamdetmişlerdir. Kur'ân-ı Kerîm, yaşlandığında kendisine verilen çocuklardan dolayı Hz. İbrâhim'in;[14] kendilerine verilen ilimden dolayı Hz. Dâvûd ve Hz. Süleyman'ın[15] hamdetmelerinden bahsetmektedir.

Âyetlerde cennet ehlinin nasıl hamdettikleri şöyle anlatılır:

وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ إِنَّ رَبَّنَا لَغَفُورٌ شَكُورٌ

---

[8] Tirmizî, Cenâiz, 36.
[9] İbn Mâce, Edeb, 55.
[10] İbn Mâce, Edeb, 55.

"Derler ki, hamd, bizden hüznü gideren Allah'a mahsustur. Şüphesiz Rabbimiz çok bağışlayandır, şükrün karşılığını verendir."[11]

Cennettekilerin dualarının son cümlesi de hamd iledir:

دَعْوَاهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلاَمٌ وَآخِرُ دَعْوَاهُمْ أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

"Hamd âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur."[12]

Yüce Allah'ın en güzel isimlerinden biri "Hamîd"dir. Peygamberimizin isimleri olan Ahmed, Muhammed ve Mahmûd, "çok övülen, övülmüş" anlamlarını taşır. Âyette Peygamberimize verileceği vaad edilen makam, *"Makâm-ı Mahmûd (Övgüye lâyık makam)"* olarak,[19] bazı hadislerde geçen Peygamberimizin kıyamet gününde taşıyacağı sancak da *"Livâü'l-hamd (Hamd Sancağı)"* olarak isimlendirilir.[20]

Hadislerde hamdetmenin sevabının çok olduğu belirtilir. Hatta Ebû Mâlik el-Eş'arî'den nakledildiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

الطُّهُورُ شَطْرُ الإِيمَانِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ تَمْلأُ الْمِيزَانَ . وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ تَمْلآنِ – أَوْ تَمْلأُ – مَا بَيْنَ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضِ ...

"Temizlik imanın yarısıdır. 'Elhamdülillâh' mizanı doldurur. 'Sübhânallâh' ve 'Elhamdülillâh' göklerle yer arasını doldururlar..."[13]

Yine bir başka hadisinde Sevgili Peygamberimiz,

وَمَنْ قَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ فِي يَوْمٍ مِائَةَ مَرَّةٍ حُطَّتْ خَطَايَاهُ وَلَوْ كَانَتْ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ

"Kim, günde yüz defa 'Sübhânallâhi ve bihamdihî' (Allah her türlü eksiklikten uzak ve çok yücedir. O'na hamdederim.)derse denizin köpüğü kadar bile hatası olsa silinir." buyurmaktadır.[14]

Peygamberimizin Hayatında Hamd:

Kur'an'ın mükemmel bir uygulaması olarak nitelenen Peygamberimizin hayatı, tamamen hamd ile bezenmişti. Hayatının her ânını hamdederek geçiren Ahmed-i Mahmûd, hem kulluğunu yerine getiriyor, hem de bizlere örnek olacak bir bilinç inşa ediyordu. Onun hamdi sadece nimet ve sevinç zamanında değil, bela ve musibet anlarını da kapsayacak derinlik ve genişlikteydi.

Peygamber Efendimiz hutbesine başlarken,[22] uykudan uyandığında[23] ve yemekten sonra[24] Allah'a hamdederdi. Müminleri de güzel bir rüya görünce[25] ve aksırınca[26] hamdetmeye teşvik ederdi. Sevgili Peygamberimiz,

---

[11] Fâtır, 35/34.
[12] Yûnus, 10/10.
[13] Müslim, Tahâret, 1.
[14] Müslim, Zikir, 28.

إِنَّ اللَّهَ لَيَرْضَى عَنِ الْعَبْدِ أَنْ يَأْكُلَ الأَكْلَةَ فَيَحْمَدَهُ عَلَيْهَا أَوْ يَشْرَبَ الشَّرْبَةَ فَيَحْمَدَهُ عَلَيْهَا

"Allah Teâlâ, kulunun bir şey yedikten sonra hamdetmesinden veya bir şey içtikten sonra hamdetmesinden hoşnut olur." buyurur,[15] yemeği yediği zaman da

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِى أَطْعَمَنَا وَسَقَانَا وَجَعَلَنَا مُسْلِمِينَ

"Hamd, bizi yediren, içiren ve Müslüman kılan Allah'a mahsustur." derdi.[16]

Yeni bir elbise giydiğinde,

اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ كَسَوْتَنِيهِ أَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِهِ وَخَيْرِ مَا صُنِعَ لَهُ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهِ وَشَرِّ مَا صُنِعَ لَهُ

"Rabbim, hamd sanadır, onu bana sen giydirdin. Senden onun hayırlı olmasını ve güzel işlerde kullanılmasını istiyorum. Onun şerrinden ve kötü işlerde kullanılmasından da sana sığınıyorum." diye dua ederdi.[17]

Tuvaletten çıktığında,

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِى أَذْهَبَ عَنِّى الأَذَى وَعَافَانِى

"Benden sıkıntıyı gideren ve bana afiyet bahşeden Allah'a hamdolsun." diye dua ederdi.[31]

Namazlardan sonraki tesbihatta otuz üç defa da *"Elhamdülillâh"* demeyi tavsiye ederdi.[32]

Allah Resûlü'nü kendilerine örnek edinen Müslümanlar da hayatlarını hamd ve şükür ile anlamlı hâle getirirler. Müslüman, bir şeyler yediğinde, içtiğinde, herhangi bir işe başlarken ya da işini bitirdiğinde *"Elhamdülillâh"*, hâl ve hatırı sorulduğunda *"Allah'a hamdolsun"* der. Aksırdığı zaman *"Elhamdülillâh"*der, hastalığını atlattığında Rabbine hamdeder.

Kültürümüzde ve Geleneğimizde Hamd:

İslâm ilim-kültür geleneğinde, kitaplar, hitaplar, mektuplar, sohbetler, vaazlar, dualar, niyazlar hep Allah'a hamdederek başlar ve yine hamdederek tamamlanır.

Büyük müfessirimiz merhum Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* adlı kıymetli tefsirinin başına yazdığı şu veciz niyazlar bunun en güzel örneklerinden sadece biridir:

"İlâhî! Hamdini sözüme sertâc ettim,
zikrini kalbime mi'râc ettim,
kitabını kendime minhâc ettim..."

[15] Müslim, Zikir, 89.
[16] Tirmizî, Deavât, 55.
[17] Ebû Dâvûd, Libâs, 1.

Yüce Allah Sevgili Peygamberinin şahsında bizlere şöyle buyurmaktadır:

فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَكُنْ مِنَ السَّاجِدينَ ﴿98﴾ وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتّٰى يَاْتِيَكَ الْيَقينُ ﴿99﴾

"Rabbini hamd ile an, secde edenlerden ol ve ölüm gelinceye kadar Rabbine kulluk et."[18]

Son olarak Kur'an'ın ifadesiyle Rabbimize şöyle hamdediyoruz:

...الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذي هَدٰينَا لِهٰذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا اَنْ هَدٰينَا اللّٰهُ...

"Hidayetiyle bizi (bu nimete) kavuşturan Allah'a hamdolsun! Allah bizi doğru yola iletmeseydi biz doğru yolu bulamazdık."[19]

---

[18] Hicr, 15/98-99.
[19] A'râf, 7/43.